

УДК:
323.1(=163.41)+811.163.41`272](049.3)

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXI) VIII, vol=21
Бр. 3 / 2009.
стр. 281-288.

Момчило Суботић
Институт за политичке студије, Београд

ХЕРМЕНЕУТИЧКИМ УМЕЋЕМ ДО ИСТИНЕ О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

**Бојан Радић, Разговори са Петром Милосављевићем.
О Новосадском скупу, Београд, 2008.**

Књига разговора са проф. др Петром Милосављевићем „О Новосадском скупу“ једна је од најзначајнијих српских научних издвачких подухвата 2008. године. Овај дугогодишњи професор методологије проучавања књижевности на новосадском Филозофском факултету, овога пута се упустио у крупан подухват интерпретације свих „договарања“ о српском језику: Бечком из 1850, и оба новосадска – Новосадским Договором из 1954. и Новосадским скупом из 2007. године; изучавајући текст а потом и контекст догађаја на херменеутици коју је сам конципирао и која дело схвата као јединство текста и контекста, а при том сам контекст описује као скуп вантекстовних чињеница. Милосављевић ослањајући се на ова моћна херменеутичка средства уводи и категорију пред-разумевања у анализу (ово су чинили и Дилтај, Хајдегер, Гадамер) одбацујући устаљену интерпретацију појма као нечег лошег, тј. бавећи се с њим као нечим чега треба бити свестан. Књига је настала као последица велике серије разговора (у таквој форми је и објављена, а то је чини врло лаком за читање чак и онима који нису филолози по струци), а водитељ разговора Бојан Радић у свом предговору истиче као битну чињеницу да је био студент професора Милосављевића и да ову књигу треба схватити и као једно велико професорово предавање. Главни разлог уопште за вођење разговора јесте Новосадски скуп (међународни симпозијум одржан под именом „Српско питање и србистика“ новембра 2007. године) у организацији *Покрета за обнову србистике и Владе Републике Срп-*

ске Крајине у прогонству. На Новосадском скупу учествовали су филолози, историчари, политиколози, књижевници и публицисти из земље и иностранства, а својим благословом и учешћем, скуп је подржао и Владика бачки Иринеј. Скуп ће остати значајан по томе што се догодила промена научне парадигме, структурализација србистике после вишедеценијске превласти сербокroatистике која је на српски народ деловала (и делује) деструктивно. Управо о овим процесима се расправља полазећи од две различите идеје југословенства (српске и хрватске), Илирског покрета, Бечког књижевног договора.

Сербокroatистика, како запажа Милосављевић, као дисциплина има претпочетке у илирском покрету. Она је у свом времену била срушена међу српском интелигенцијом (Вук Ст. Караџић, Сава Текелија, Теодор Павловић, Јован Суботић, Јован Стерија Поповић, Сима Милутиновић Сарајлија), али се обновила под новим именом и у нешто коригованом виду: у виду Штросмајерове идеје југословенства. Њен главни носилац у филологији био је Ватрослав Јагић. Стварањем Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу 1867. легализоваће се Јагићеве идеје о Србима као православцима и Хрватима као католицима, корисницима тобоже заједничког српскохрватског језика. Ово ће бити уједно почетак преименовања српског језика – штокавског наречја. „А главни успех Штросмајера и Јагића био је у томе што су за тајника ове Академије и за уредника *Рјечника* довели Ђуру Даничића, најзначајнијег Вуковог следбеника и наследника. На основу ове чињенице и грађен је привид да Срби и Хрвати имају заиста један језик. А још главнији резултат јесте да ће тим Даничићевим чином бити инаугурисана и легализована сербокroatистика као дисциплина. Србистика ће практично од тада морати да се бори за опстанак“ (23).

Пре Петра Милосављевића ниједан методологичар књижевности (ова наука између осталог користи мета-критички приступ у интерпретацији) није се упустио у тумачење Бечког и Новосадског договора. Штавише, ретко ко је подробно изучавао уопште текстове Бечког књижевног договора, а за Новосадски можемо рећи да се апсолутно није наново критички ишчитавао, чак и од оног периода када је он политички постао безопасан. Стога открића Милосављевића чине епохалан тренутак у српској филологији. Петар Милосављевић доказује да је текст Бечког договора био злоупотреб-

бљаван и погрешно тумачен, кроз историју. И од стране Хрвата и Срба. Наиме, док је званична интерпретација говорила да је то био договор о заједничком књижевном језику Срба и Хрвата (стварни аутор ове идеје је Ватрослав Јагић, а хрватски идеолози и филолози су настављали да га користе), текст и историјске чињенице упућују на друго. У тексту који је саставио Вук Ст. Караџић ништа не стоји што би могло да води ка закључку да су Срби и Хрвати један народ. Прво Вук то није никада ни сматрао већ супротно: да су два народа и да као посебни народи имају и посебне језике. У Бечком књижевном договору увек се помиње *један* народ, *један* језик и *једна* књижевност. Вук је сматрао да Срба има три закона, да су сви Срби штокавци, а на *српскохрватски језик* никада није пристајао (то најбоље сведочи *Српски рјечник* објављен само две године после Бечког договора). Али овде се у филолошко уплиће идеолошко, и за Србе кобно Јагићево тобожње настављање Вукових идеја тј. потпуно фалсификовање зарад хрватске идеје југословенства (Штросмајер-Јагићева идеја) која ће напослетку и победити и на потпуно ваннаучним основама утемељити после више од века Новосадски договор, а тим чином и хрватски језик. “Временом ће бити прихватан и његов (Јагићев, М. С.) став о томе да су Срби и Хрвати створили заједнички језик и остали посебни народи. Наметнуће и став да су Срби и Хрвати један народ под два имена, који се дели на основу вере. Прихватиће се и његов став да заједнички народни језик Хрвата и Срба има три наречја: чакавско, кајкавско и штокавско. А то су све сами неодрживи ставови“ (59). Да је Југославија заиста утемељена на хрватској идеји коју су и Срби прихватили најбоље се може видети из ове релације: Јагић – Цвијић – Александар Карађорђевић. Наиме, Јован Цвијић у својим делима потпуно следи Јагићеве идеје, а Цвијић је био Александров саветник. Нажалост, српска историја још увек занемарује Ватрослава Јагића и филолошки удео у српске расколе. У Балканском полуострву (1918) има и део који се тиче језика којим говоре Срби и Хрвати. „Цвијић у њему буквално понавља Јагићеве идеје, а не Вукове. Каже да Срби и Хрвати говоре истим народним језиком, чакавским, кајкавским и штокавским; и на тај став се позива као на научни став. Јагићев став из чланка Југословени, да су Хрвати-Срби један народ, он само преименује, па каже: Србо-Хрвати су један народ“ (66). А Цвијић је био главни носилац идеје југословенства.... “Као што се погрешно мисли да је Александар Белић био вуковац, тј. настављач Вукових идеја, тачнији би био став да

је Белић, све до Првог светског рата, до 1916, био близак Вуковим идејама. После тога је у целини прихватио Јагићеву концепцију“ (66). Милосављевић указује и на непринципијелан став још једног српског филолога- Љубомира Стојановића. “Више него код Белића, тај прелаз може да буде видљив код његовог претходника Љубомира Стојановића. Стојановић је био, при крају 19. века, најдоследнији обновитељ Вукових идеја међу Србима, најзаслужнији и за пренос Вукових костију из Беча у Београд и за издавање Вукових *Сабраних дела*. Значајна је и његова полемика са Јагићем са вуковских позиција. Али при кају његове обимне монографије о Вуку из 1924. године Стојановић се повија пред новом парадигмом и Бечки договор тумачи у складу са Јагићем, а не са стварним чињеницама“ (67). „Тумачење бечког Договора као договора Срба и Хрвата о заједничком језику могло је да функционише док је на делу била и Југославија и идеологија југословенства. Али и једно и друго су срушили Хрвати десет година после Титове смрти. Самим тиме отворена су врата за онај други контекст, научни. Управо се то сада дешава: научна истина руши идеолошку истину. Свеједно да ли та идеолошка истина долазила од Срба или од Хрвата. Логика науке и логика реторике не иду заједно“ (73). „Југославија је створена на реторичкој, а не на логичкој подлози“ (72).

Милосављевић у овој књизи-интервјуу овако оцењује Новосадски договор: „Научници и књижевници, окупљени на Новосадском договору требало је да послуже стратешком циљу хрватског освајања српског језичког простора већ испланираном у њиховим интерпретацијама Бечког договора. Полазећи номинално од језичког јединства, Новосадски договор је пројектовао разбијање тога јединства и прокламовање два језика. Тај пројекат се није могао остварити без разбијања заједничке државе и он је и спреман за такву ситуацију...У Новосадском договору полази се од става да објективно постоји српскохрватски језик. Израз српскохрватски језик Вук Караџић никад није употребио“ (83/84).

У СФРЈ већ након рата хрватска страна је ишла ка разбијању заједничке државе. Српски филолози нису разумели да се тим чином паралелно разбија и српски језик и српска књижевност, а и српски народ. Преко владајућих комуниста Хрвати су се имплантирали у све значајне српске институције и под паролом „братство-јединство“ и инсистирањем на симетрији са Србима и српским, могли су да чине шта су хтели. Милосављевић за читав текст Но-

восадског договора тврди да је идеолошка превара учињена да би се верификовала наводна различитост између хрватског и српског језика. Створена је лажна слика да је српски језик екавски а писмо му је ћирилица, а хрватски јекавски, латиничног писма. Ова крива слика и данас има трагове, донедавно се и официјелни српски лингвистички врх залагао за ову концепцију (Милосављевић наводи Ивићево залагање за српски као само екавски, на Другом конгресу српских интелектуалаца у Београду). Хрвати ће врло злоупотребити настали Договор, већ 1967. године чувеном *Декларацијом о називу и положају хрватског језика*, чиме ће заправо стварати кротастику. Наиме, они су се тада јавно одрекли Новосадског договора, што српска страна (посебно Матица српска као институција под чијим окриљем је организован Новосадски договор) није никада учинила. Нико до данас није објаснио тада учињено преименовање језика у *српскохрватски*, као што нико није озбиљније ни образложио враћање старог имена језика *српски* 1992. Али нико се такође није бавио преименовањем Катедре за *југословенску* књижевност у Катедру за *југословенске* књижевности на Филозофском факултету 1966. године. Милосављевић кроз Бодријаров израз симулакрум (симулација, лажирање) тумачи студије књижевности подређене политици а не српској филолошкој традицији. (У оквиру овога није безначајна чињеница да се Милосављевић као шеф Катедре за југословенске књижевности, 1977. године одупро захтеву професора Јожа Погачника да се издвоје као посебни предмети босанскохерцеговачка књижевност и црногорска књижевност!)

Запрепашћујуће је откриће професора Петра Милосављевића да је Новосадски договор потписан у Покрајинском комитету Савеза комуниста Војводине, а не у Матици српској како се верује. И ова чињеница само указује колико је овај Договор био под велом тајне и незаинтересованости и код млађих истраживача. И даље се у главним српским институцијама и међу неким филолозима сматра да је тај Договор био нешто добро. За последицу имамо да Срби данас не знају шта је њихов језик, шта је њихова књижевност, шта чини српску језичко-етничку заједницу.

Једини покушај повратка ка српској филолошкој традицији догодио се новембра 2007. године, такође у Новом Саду. Овако је Нови Сад дефинитивно постао лингвистички центар, главни град српског језика. Новосадски скуп је вратио српски језик у систем европских норми и стандарда, захтевајући поштовање истих прин-

ципа који важе за друге европске народе, њихове језике, језичко-етничке заједнице и књижевности. Ставови Новосадског скупа су овако у пуној супротности са ставовима Новосадског договора. Ово се најбоље може видети у *Закључцима* Скупа у којима је бу-квално све другачије него у *Закључцима* Договора. Идејни творац *Закључака* Новосадског скупа управо је проф. др Петар Милосављевић, а они су једногласно били прихваћени од стране учесника Скупа. Занимљиво је споменути да су *Закључци* потом објављени на оба српска писма – ћирилице и латинице – на сва три изговора српског језика: екавском, (и)јекавском и икавском. О скупу је писано у часописима у Подгорици, Косовској Митровици, Бања Луци и Суботици. (У Београду је једино НИН посветио простор овом Скупу.) Сигурно је да и ова места најбоље сведоче да се српски језик брани тамо где је најугроженији и да реч професора Милосављевића и Покрета за обнову србистике у овим местима значи нешто много више. Стога није изненађујуће да се новосадски и београдски медији, као и научници, оглушују о ове теме, ушушкани у навикнути комфортизам.

Ево још неких драгоцених констатација професора Милосављевића. “Сада се језик којим говорим и пишем опет зове српски језик. Али, није се све вратило на старо и право. Јер, исти језик се сада назива и хрватски, и бошњачки/босански и црногорски. Уместо једног титулара језика има их више. Филолози не би дозволили да се тако нешто ради са било којим другим европским језиком. То може само српском језику да се чини. Мој став је овакав: За многа зла која је српски народ преживео у 20. веку највећу одговорност носе филолози, пре свега српски, али и други, који свој посао нису радили како треба“ (109). Затим: „Данас је јасно да Срби и Хрвати имају посебне језике. Они су посебне језике имали и пре илирског покрета, и пре Штросмајер-Јагићеве идеје југословенства, па их имају и данас. Књижевни језик који м се Хрвати служе још од илираца није њихов. То је српски народни и књижевни језик. То је, на територији саме данашње Републике Хрватске, језик Срба православне вере, са јасно омеђеног подручја: са подручја Војне границе и Славоније, односно са подручја Републике Српске Крајине“ (122). Милосављевић сматра да су: *Националне институције- најслабија тачка српског народа* (ово је назив његовог реферата на Другом конгресу српских интелектуалаца, који није прочитао јер му то није било дозвољено). Он ту пре свега помиње Мати-

цу српску, САНУ, Вукову задужбину, СКЗ, филолошке факултете... За Матицу српску каже да је остала при ставовима Новосадског договора. „Ова најстарија српска институција нарушила је своју дугу традицију упуштањем у заједнички посао са Матицом хрватском на Новосадском договору. Самим тиме што је остала верна штетном Договору, Матица српска је учинила и други непотребан корак. Том верношћу Договору насталом на хрватској филолошкој традицији, она је продужила стање зависности од хрватске стране. Тројански коњи у Матици српској успешно су обављали посао“ (131). Милосављевић износи став: „Највећи српски пораз, који је резултат Другог светског рата, и историјских промена које су их задесиле, јесу промене у оријентацијама њихових националних институција. Оне су задржале српско име, али су промениле програме... Тако је, што се тиче филологије, САНУ у Титово време постала „истурено одељење“ ЈАЗУ, данас ХАЗУ, дакле Хрватске академије. Матица српска „продужена рука хрватске филологије“ (140). Милосављевић наводи пример Академијиног Речника српскохрватског, а не Речника српског језика, који је недавно настављено са издавањем. Милосављевић каже да такво понашање српских академика „не одговара ни научном ни националном интересу, али одговара хрватском националном интересу. Хрватској страни одговара такав однос: да се српски језик у Србији назива српскохрватским, а да се у хрватским институцијама и пред светом назива хрватским. Таквом понижавајућем и ненаучном третману доприноси нико други него највиша српска научна институција. Штета од ове политике је огромна. А питање зашто се неодговорно ради у главним српским националним институцијама треба да буде предмет посебних анализа“ (159-160). Говорећи о Новосадском скупу, Милосављевић каже да је главни захтев „да у решавању српског питања треба поштовати европске норме и стандарде“. На филолошком плану то значи: „Српски језик може да има само једно национално име, а не да се зове: српски, хрватски, босански, бошњачки, црногорски“ (171/172).

Суботички уредник и новинар Бојан Радић већ неколико година води разговоре о језичким расколима. Међу саговорницима били су Иван Клајн, Мато Пижурца, Егон Фекете, Милица Грковић, Милош Ковачевић, Шандор Пал. Радићевим аналитичким интервјуима значајно се допринело расветљавању стања у српској филологији а овом књигом се оно крунисало, кроз дијалог и син-

хрон опис трагичног случаја растакања српског језика, које још увек траје. Бриљантно усмеравајући разговор кроз Милосављевићев херменеутички систем, Бојан Радић је пружио са професором једно објашњење за настали хаос у српској филологији. Историја ће најбоље оценити њихову улогу.

Разговори са Петром Милосављевићем о Бечком књижевном договору, Новосадском договору и Новосадском скупу, биће обавезна литература за свакога ко се бави овим догађајима са било које позиције (филолошке, историјске, политиколошке, социолошке, итд.), али и за све који се занимају за српско питање и србистику.

Овај рад је примљен 27. маја 2009. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 6. јула 2009. године.